

Plamena Popova
European University Institute, Florence, Italy
[plamena.popova@eui.eu]

Author Rights on Architectural Works in the Context of Cultural Processes. Concept on the Balance of Interests

Abstract: *The paper aims to explore the interception between authors rights (copyrights) and cultural processes, focused in Architecture and especially in Modern Architecture. It is presented in the prism of the concept on the balance of interests in relation to Architecture/ Architectural Works: authors (individual) interests – owners (individual) interests – public interests. The collision between the interests of the author's and owner's interests over a certain Architectural Works is often related to its cultural (heritage) representation and the public interests embodied in the Architecture and Architectural Works. The paper presents further research the hypothesis that the individual moral rights of the authors are usually overlap with the public interests related to the cultural values and cultural heritage. Thus, the author's rights (and especially their moral rights on reputation) may represent an important instrument regarding the protection and regulation of Architectural Cultural Heritage (and in particular of Modern Architecture).*

Keywords: *Author Rights; (Modern) Architecture; Moral Rights; Balance of interests; Cultural Heritage; Public Interests.*

Пламена Попова
Европейски университетски институт, Флоренция

Авторски права върху Архитектурни произведения в контекста на културните процеси. Концепция за баланс на интересите

Авторскоправни аспекти

Авторскоправната закрила на архитектурното творчество представлява един от аспектите на многостранна правна закрила. Цялостното осмисляне на авторскоправните институти е невъзможно без анализ на правните им цели и действие в общия контекст на нормите, закриващи културните и социални аспекти на

архитектурата. Cornish отбелязва, че ако интелектуалната собственост се схваща като „обща закрила на иноваторите срещу свободните ползватели, то кумулацията на права е просто допълнителен полезен инструмент за носителя на правата” (Cornish, 2004, 84). Кумулацията на интелектуални и други права върху обекти на архитектурното изкуство е правно явление, поставящо проблеми при прилагането на обективното авторско право и упорядочаването на субективни авторски права. Неговото изследване предполага изложение на отделните фактори, които оформят правния статут на архитектурно произведение, предмет на множество субективни права. **Авторскоправната защита на архитектурата не е изолирано явление, а част от комплексна система за закрила на архитектурното изкуство и архитектурното културно наследство.**

Архитектурното изкуство е иманентна част от културата на обществата, като културните (публични) интереси се разглеждат като съществен фактор в оформянето на авторскоправната закрила на архитектурните обекти. В съвременната правна теория се посочват няколко аргумента, които оправдават предоставянето на права на авторите, пряко свързани с културата и културните ценности:

- **Поощряване на знанието** – Счита се, че авторското право поощрява творческата дейност на авторите и така допринася за обогатяване на културата на обществата.
- **Развитие на културата** – Отчита се безспорният факт, че без индивидуалното творчество, без участието на автора-творец, е невъзможно цялостното културно развитие. Правната закрила на индивидуалните икономически и морални интереси на твореца се приема като фактор в развитието на културните процеси.

Проф. Каменова обобщава посочените съображения като свързани с интересите на обществото като цяло или с публичния интерес. **Архитектурата съсредоточава в себе си индивидуалните права на авторите, индивидуалните права на собствениците и публичните интереси на обществото** (Каменова, 2006, 21–28). Публичният интерес в архитектурата от авторскоправна гледна точка може да се разглежда в две направления:

- ✓ Интересите на обществото, обусловени от ежедневния досег с архитектурната среда.

- ✓ **Публичният интерес**, повлиян от иманентното присъствие на архитектурното изкуство и архитектурното наследство като елемент от културните процеси и културното развитие на обществата.

Теоретичното възприемане на аргументите, произтичащи от публичните интереси в областта на културата налагат осмислянето на правната закрила на архитектурните произведения от гледна точка на културните процеси в обществата. **Защитата на публичния интерес влиза в очевиден досег с авторскоправната закрила при уреждането на възможности за свободно използване на авторски произведения със или без заплащане на авторско възнаграждение.** Законодателствата предвиждат ограничения в упражняването на авторски права, обусловени от обществените потребности за културно развитие и досег с изкуствата, науката и литературата. Индивидуалните материални и неимуществени интереси на авторите се ограничават с оглед общия публичен интерес, а съвременните авторски законодателства без изключение предвиждат подобни ограничения. **Концепцията за баланс на интересите** (Dietz, 1994) на този етап прилагана спрямо индивидуалните интереси на авторите и ползвателите, допуска разширителен опит за прилагане на основния принцип и по отношение на публичния интерес, който неизменно е свързан с авторските произведения, и конкретно с архитектурните произведения.

Концепция за баланс на интересите

Архитектурното изкуство контрастира с другите сфери на творчество, като литература, музика и наука и поражда включително юридически трудности при дефинирането на моралните (неимуществените) права за архитектите. Основното затруднение произтича от факта, че в архитектурно произведение се съсредоточават две абсолютни права – *авторското право и правото на собственост*. Обикновено ползвателят на архитектурното произведение притежава правното качество на собственик на материалният обект, в който е въплътена творбата.¹ Колизията на неимуществе-

¹ Както показват съдебната практика и различните нормативни подходи, е невъзможно да се формулира генерално правило, което да е общоприето. От гледна точка на концепцията за *баланс на интересите*, интересът на собственика на физическия обект обикновено надделява. В някои случаи се налага ограничение на моралните права на авторите на архитектурни произведения по нормативен път /България, САЩ, Испания и др/. В други

ните интереси на авторите и имуществените интереси на собствениците на архитектурно произведение разкрива отчетливо и съотношението между класическата собственост и интелектуалната собственост в съвременния правен свят.

Архитектурното произведение съсредоточава интересите на автора, собственика и публичния интерес. Без да се отрича правото на собственика да се ползва от материалния обект, който притежава, може да се постигне разумно нормативно решение, отчитащо неимуществените интереси на автора, както и публичните интереси, съсредоточени включително в културните наследства.

В този смисъл защитата на публичния интерес е обвързана и с адекватната закрила на индивидуалните права на творците на архитектура, разбираана като първоначален етап в съществуването на архитектурата като част от културата на обществото. Културните процеси в обществата са в пряка зависимост от стимулирането на индивидуалната творческа дейност. Тази позиция се приема за безспорна както в правната теория, така и в становищата на международни организации – ЮНЕСКО, Световната организация за интелектуална собственост.² Двете насоки в защитата на обществените интереси са пряко обвързани с културните процеси и авторскоправната закрила в сферата на архитектурата. Предмет на настоящето изложение е втората насока от посочената зависимост.

Архитектурата като културен капитал и отношение към авторското право

Концепцията за културен капитал навлиза в сферата на изкуствата и културата като опит да се определят основните характеристики на произведенията на изкуството, културните блага

случаи съдебната практика предпочита опазването на имуществените интереси на собственика /Германия, Израел/. Наличието на утилитарни функции в архитектурните произведения като правило е едно от съществените основания за особения авторски режим, който се прилага спрямо тях. Функционалността е водещото основание в повечето от цитираните съдебни решения, за стеснен обхват на признати морални права на архитектите и отсъждането в полза на собственика. Римското право налага принципа, че собственикът е свободен да използва собствеността си както желае. Концепцията за моралните права на авторите възниква в по-близък исторически период и не може да се сравнява с правните традиции, закрелящи класическата собственост.

² UNESCO, *Intellectual Property and Authorship Recognition*, Web. 19.11.2024. http://portal.unesco.org/culture/en/ev.phpURL_ID=12313&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html.

(включително културното наследство) като икономически, материални активи. По този начин се оформя икономическата концепция за културния капитал (Thorsby, 2003a, 166). Съществуват различни предложения за дефиниране на архитектурните творби като елемент на културния капитал/културното наследство. Според подхода за дефиниране на културния капитал следва да се отчита съответно алтернативното повишение, което културните качества и предимства добавят към икономическата стойност на конкретният обект. Подходящ пример в това отношение е историческа църковна сграда. Потенциалната продажна цена като недвижимо имущество на съответната сграда е едно от измеренията на материалната ценност на сградата. Съвършено различен показател е непазарната стойност, която конкретни заинтересовани лица са готови да заплатят за реставрацията и консервацията на сградата. Тези мерки за отчитане на реалната икономическа стойност на сградата могат да се допълнят с редица други културни показатели, които допълват културната ценност на съответната сграда – възможно е сградата да изразява религиозна или социална значимост, която не може да се оцени чрез монетарни средства; възможно е сградата като архитектурно произведение да се е отразило върху развитието на архитектурните стилове; сградата или конкретното място, на което е построена, може да представлява важен символ на идентичност и т.н. Всички тези фактори участват във формирането на културната ценност или стойност на архитектурното произведение и формират многоаспектното представяне на културната значимост на архитектурната творба. Възможно е авторството върху конкретно архитектурно произведение да формира неговата значителна културна ценност. Уникалността, духовният смисъл, социалната функция, символните измерения, естетическите качества, историческата значимост са характеристики на сградата, които се отразяват върху нейната икономическа стойност, но точното дефиниране на съотношението на количествените и качествени икономически показатели и културните елементи е трудно достижимо. Ето защо, културният капитал се дефинира като актив, който възплачва и повишава културната стойност на архитектурното произведение (Thorsby, 2003b, 175). Културният капитал е и основната характеристика на архитектурното културно наследство.

Комплекс България

Интересен пример в областта на архитектурните произведения като част от културния капитал и наследство на обществото представлява случаят с комплекс *България*. Комплексът представлява многофункционална сграда, включваща хотел, ресторант, концертна зала и сладкарница. Построен е през 1934–1937 г. след проведен през 1932 г. конкурс за изграждането на Доходна сграда на Чиновническото застрахователно дружество. Автори на архитектурните проекти и на завършеното архитектурно произведение са архитектите Станчо Белковски и Иван Данчов. Според експертното мнение и оценки на специалисти в областта на архитектурата, комплексът е едно от най-високите постижения на *архитектурния модернизъм* от периода между двете световни войни в България. Подчертава се умението на авторите да впишат няколко функции в общо застрояване на парцел в историческия център на София с висока концентрация на обекти на културното наследство. Високо се оценяват пластичният образ на сградата, модерното асиметрично съчетание на разнообразни елементи в главната фасада, както и техническите нововъведения (Стоилова, 2007).

Преди няколко години се проведе сериозна обществена дискусия по повод изразени намерения за реконструкция и ново строителство в рамките на комплекса. През 1978 г. комплексът от хотел, ресторант, сладкарница и концертна зала “България” е обявен за архитектурен паметник на културата от “национално значение”.³ Тази категория налага строг режим на неговото опазване, който се контролира както от Министерство на културата чрез неговите подразделения, така и от специализираните структури на Столична община и кмета на София. Към момента (на обществената дискусия) собствеността върху комплекс България е частна, но както се отбелязва в доктрината, специалният режим на проектиране и строителство спрямо обекти – паметници на културата ограничава в известна степен възможностите на собственика за въздействие върху архитектурния обект. Същевременно, според разпоредбите на авторското законодателство, срокът на авторското право върху това архитектурно произведение не е изтекъл. Архитектурната творба е създадена в съавторство, като наследниците на арх. С. Белковски, починал през 1962 г., имат правната възмож-

³ Държавен вестник, бр. 40, 1978.

ност да упражняват авторското право в законоустановените граници. Другият автор, арх. И. Данчов, починал през 1972 г., няма наследници и според разпоредбите на действащото законодателство неговото авторско право следва да се упражнява от Съюза на архитектите в България.⁴ Действащите разпоредби на авторското право не позволяват както на авторите, така и на наследниците (съответно организациите за колективно управление) да участват в процеса по реконструкция и преустройство на реализирано произведение на архитектурата. Въпреки това, Съюзът на архитектите заема категорична публична позиция в обществената дискусия като представя няколко публични становища.⁵ Следователно закрилата на сградите и архитектурните произведения в България, които формират културната идентичност на обществото, се осъществява предимно посредством нормите за закрила на културното наследство. Архитектурната и юридическата практика показват, че по-широк обем от правни възможности за контрол върху реконструктивните и други строителни дейности, прилагани спрямо архитектурни произведения, имат положителен ефект спрямо закрилата на културното наследство.

Аналогичен в същността си е и случаят с *Къщата на Мушианов*, построена в началото на XX в., като автор на архитектурния проект и на архитектурното произведение, въплътено в сградата, е арх. С. Белковски. Правното положение на къщата е близко със статута на комплекс *България – архитектурното произведение е обявено за паметник на културата, като паралелно с това се прилага и режимът на авторското право, срокът на което не е изтекъл*. Въпреки кумулацията на два типа правна защита по отношение на архитектурния обект, през 2005 г. къщата е разрушена.⁶

Горните примери илюстрират цялостната невъзможност за опазване на сгради с културна и художествена стойност, поради липсата или поради неприлагане на съществуващата нормативна уредба. В случаите, когато съответната архитектурна творба притежава художествена и естетическа стойност, законовите ограни-

⁴ Съгласно действащата към момента на дискусията (2007 г.) авторскоправна уредба и по-специално според Закона за авторското право и сродните права.

⁵ Web. 19.11.2024. https://newspaper.kultura.bg/media/my_html/2373/c-priziv.htm.

⁶ НИПК съгласува проекта за ново строителство с мотива, че новата сграда цитира разрушеното архитектурното произведение във фасадната част.

чения накърняват в значителна степен както индивидуалните немуществени права на автора (чрез липсващи или ограничени възможности за участие на автора при реконструкция/промяна на сградата), така и публичните интереси в културата.

Дискусията за архитектурното развитие на комплекс *България* демонстрира една от типичните хипотези в еволюцията на авторските архитектурни произведения. **В голяма част от случаите авторските архитектурни творби се преобразуват в паметници на културата, като техният правен статут кумулира два основни типа права – свързани с културното им значение и статута им като паметници на културата – и с авторското право, което действа да изтичане на седемдесет години от смъртта на автора или авторите им.** Тази хипотеза няма задължителен характер, но е безспорно твърдението, че авторските архитектурни произведения притежават съществена роля в културните процеси на обществото и когато не са обявени за паметници на културата от национално или местно значение.

Авторското право като фактор за ролята на архитектурата в културните процеси

Архитектурното изкуство представлява една от основните културни ценности, които формират културния капитал на обществата и се закрилят от обективното авторско право.⁷

Целите на обективното авторско право не се ограничават до закрилата и поощряването на икономическите предимства за авторите/носителите на авторски права върху архитектурни произведения. Културните измерения на авторското право се изразяват в природата на защитимия обект – архитектурното изкуство, което е иманентна част от *културната идентичност* и от *културното наследство*. **Ролята на обективните авторски норми в сферата на културата се изразяват чрез закрилата на немуществените, морални права на авторите архитекти.** От тази гледна точка индивидуалните немуществени интереси на авторите на архитектурни произведения са идентични с опазването на пуб-

⁷ Понятието културна индустрия е използвано за първи път от Adorno and Horkheimer (2002–4172) в дискусия по повод *комерсиализацията на културата* и като начин да се отличи *масовата* култура от *високата* култура, която се формира от *творци*, неповтарящи своите произведения и създаващи единствено оригинално изкуство.

личните интереси в културата и в архитектурата. Нормативното установяване на адекватна закрила на моралните (неимуществени) права на авторите архитекти и тяхното прилагане е фактор за насърчаване на творчеството в архитектурата. Този подход е въведен успешно в Австралия, която представя впечатляващи примери в авторската закрила на архитектура, както и в редица европейски държави. Италианското авторско законодателство също съобразява неимуществените права на автора с културната значимост на неговото произведение.⁸ Подобен законодателен подход отразява **неоспоримата позиция за обвързаност между индивидуалните творчески усилия и принос на автора архитект и публичните интереси в сферата на културата.**

Пряката зависимост между индивидуалното творчество и авторска защита, както и обществените културни интереси не се отричат също и в рамките на американската правна теория.⁹ Според американската Конституция, целите на обективното авторско право е да се осигури икономическа възвръщаемост на творческата дейност. Основният принцип, залегнал в американската правна теория и практика, е, че авторските права следва да принадлежат на страната, която поема икономическия риск, а не на твореца, който изразява личността си в произведението. В тази връзка Hilty посочва: *„Американските законотворци никога не изразяват сериозна загриженост за творците на произведения“* (2003, 52). Фокусът в европейската правна традиция се поставя върху **връзката между личността на автора и неговата творба, която се изразява предимно от авторската закрила на неимуществените интереси на автора.**¹⁰ Същественото в проблема за обхвата на

⁸ Въведен е специален нормативен текст, който задължава собствениците на архитектурно произведение с призната художествена стойност да привлекат първоначалния автор за участие в процеса по преустройство и обновяване на сградата. В случай на архитектурни произведения авторът не може да се противопостави на изменения, сметени за необходими в процеса на строителство. Той, още повече, не може да се противопостави на изменения, които могат да се сметат за необходими във всяко такова завършено произведение. Ако произведението е признато от компетентен държавен орган като такова с важна художествена стойност, авторът ще бъде овластен да извърши проучванията и изпълнението на измененията.

⁹ Winnick (1992) не отрича ролята на индивидуалното творчество в културното архитектурно развитие, но счита че широкият обем авторски права не подпомага, а възпрепятства свободното творческо изразяване в архитектурата.

¹⁰ Именно поради различните парадигми на двете правни системи моралните права на архитектите не придобиват необходимата правна защита в САЩ.

моралните (неимуществени) права на авторите архитекти се открива в плоскостта на индивидуалните неимуществени интереси на автора, а не в материалното възнаграждение. **Репутацията на автора, възможността да упражни известен контрол върху реализираното архитектурно произведение е израз на корелацията личност – автор. Ето защо, адекватната правна регламентация на неимуществениите авторови интереси е начин да се въздейства в полза не само на индивидуалните интереси на авторите, но и на обществените интереси за културно развитие и културното наследство.** Действително, обективното авторско право не може да измести мерките на публичното право за опазване и закрила на културното наследство. От друга страна обаче, субективните авторски права са средство за закрила и стимулиране на индивидуалната творческа дейност и креативност, които са от съществено значение за културното развитие и закрилата на публичния интерес, особено във връзка с архитектурното културно наследство.

Архитектурното културно наследство. Модерната архитектура

С навлизането в епохата на информационното общество се изявиха нови тенденции в културните политики, включително в архитектурата, обусловени от новата визия за културното наследство и за неговата нарастваща роля. Променят се представите за самото наследство, разглеждано вече като цялостна *"културна среда"*, включваща материални и нематериални ценности; за дейността по опазване, схващана все повече като колективен обществен процес; за използването на наследството като ресурс за развитие. Тенденциите в областта на опазване на архитектурното наследство са свързани с усъвършенстване на мерките, гарантиращи прилагането на нормативните правила.

Публичният интерес продължава да е сравнително незащитен в сферата на архитектурното културно наследство. Адекватната авторска закрила е елемент от адекватната културна политика, съобразена както с индивидуалните интереси на авторите и собствениците, така и с публичния интерес от опазване и защита

Основният аргумент против предоставянето на разширени правни възможности на авторите архитекти в САЩ се заключава в успешните икономически начини за възнаграждение на интелектуалния труд на архитектите.

на културата. Съвременната архитектурна среда се формира от архитектурните паметници и съвременните архитектурни решения, част от които са обект на авторското права и представляват потенциални културни ценности, а като минимум участват в културните процеси.

В съвременните културни политики все повече се налага необходимостта от опазване и защита на цялостното архитектурно пространство, което формира жизнената среда. Следователно архитектурното творчество като съществен компонент на оформянето на съвременното пространство представлява важен фактор за формиране на местните културни традиции, както и за утвърждаването на европейската идентичност. Съвременната културна политика изисква цялостен и единен подход за закрила на архитектурното творчество. Етап от този процес е адекватната нормативна закрила на неимущественото право на автора в степен, съобразена с неговите и на собственика индивидуални интереси. Адекватната авторска защита на архитектурните произведения в широк смисъл, представлява една от формите за насърчаване на културното развитие и е тясно свързана с действието на нормативните актове, свързани с опазването на културното наследство и държавните политики в тази област.

Модерната архитектура и възможностите на авторското право

Модерната архитектура съсредоточава съществени противоречия в прилагането на принципите и нормите за защита на авторските права и тези за закрила на архитектурното наследство.

Принципите на модерната архитектура се оформят през 1920-те години и залагат нови процеси в организирането на архитектурната и жизнената среда. Съществено място в модернистичните движения в архитектурата изиграва Атинската харта, приета в рамките на Международния конгрес за модерна архитектура, проведен през 1933 г.¹¹ В този акт се формулират някои от съществените проблеми, които са свързани с творческия процес и творческото начало в архитектурата. Акцентираща се върху необходимостта от *баланс на интересите между основните участници в сътворяването на архитектурно произведение*. Льо Корбюзие определя *интензивното нарастване на частния интерес от*

¹¹ За отношението между ценностите, прогласени в Атинската харта и съвременния български архитектурен процес вж. Димитров (2003, 47 и сл.

началото на индустриалната епоха като основната причина за намаленото отчитане на публичния интерес. **В Атинската харта се декларира, че частните интереси ще бъдат подчинени на обществените, без да се има предвид пълна зависимост и подчиненост на обществените потребности. Постулатът на хартата кореспондира със съвременните принципи за устойчива архитектура – зачитане интересите на съвременното общество и отговорност пред интересите на бъдещите поколения.**

Необходимостта от справедлив баланс между индивидуалните интереси на собственика/инвеститора, от една страна, автора на архитектурното произведение, от друга, както и интересите на обществото (публичния интерес) могат да се разгледат и в призмата на нормативната регламентация на неимуществените права на архитектите. Моралните (неимуществени) права на авторите на архитектурни произведения защитават в тесен смисъл интересите на твореца, свързани с неговите професионални умения, репутация в съсловието и обществото. **В широк смисъл неимуществените права на авторите на архитектурни произведения представляват своеобразна гаранция за творческата свобода, културното развитие, устойчивата архитектура и културното наследство.** Правото на авторство и на авторско име, на неизменяемост на произведението представляват гаранция за опазване на съвременните архитектурни форми, които образуват, наред с архитектурното наследство, архитектурното изкуство. В този смисъл прецизирането на разпоредбите на *Закона за авторското право и сродните права* в посока на засилено авторско участие в дейностите по преустройство, надстрояване, пристрояване или разрушаване на архитектурни произведения представлява опит да се отговори на тенденциите, прокламирани от Атинската харта, а и от съвременните актове в архитектурната сфера. Постулатите на Атинската харта са свидетелство за опитите за опазване на обектите на модерната архитектура, които започват едновременно с оформянето ѝ като дял на архитектурното изкуство и архитектурното наследство.

В последните десетилетия на световно равнище се утвърждава виждането, че образците на модерната архитектура, създадена след Втората световна война, се намират в рисково положение в по-голяма степен в сравнение с всеки друг исторически период. В становище на международната неправителствена организация *ДОКОМОМО*, специализирана в тази сфера, се посочва, че в

края на 1980-те години голяма част от образците на модерната архитектура са вече изцяло разрушени или променени до неузнаваемост.¹² Същевременно, като един от основните фактори за това обективно състояние на съвременната архитектура се посочва **фактът, че много от тези архитектурни обекти не се възприемат като паметници на културата и културни ценности.** В този смисъл съвременната българска културна политика отговаря на общоприетите подходи и разбирания, разпространени в Европа през 1980-те години. **Именно по отношение на модерната архитектура авторското право предлага една от правните възможности за адекватна закрила.** Голяма част от произведенията на съвременната архитектура могат да се разглеждат като **обекти на авторски права.** Разширяването на обема на неимуществените права на автора на неизменяемост на произведението и запазване на репутацията, не засяга интересите на собствениците в значителна степен, съобразено е със съвременните правни тенденции на модерните държави в Европа, както и Австралия. Този подход отчита **концепцията за баланс на интересите** между творците, собствениците/ползвателите и обществото, съсредоточени в архитектурата. Тя формира значителен културен капитал и културно наследство. Моралните (неимуществени) права на авторите, същевременно представляват **едно от правните средства за устойчивото културно развитие и устойчивата архитектура,** доколкото са необходими комплексни мерки в различни правни сфери. Разширяването на обема на моралните права на авторите на архитектурни произведения може да се разглежда като етап в хармонизирането на нормативните правила в областта на културата. Архитектурната среда и архитектурното пространство, като елемент от културата, следва да бъдат защитени и правата на техните автори – закриляни. Закрилата на имуществените и особено на моралните (неимуществени) права на автори на архитектурни произведения представлява съществен елемент в общата стратегия за културно развитие на обществото и еволюцията на културните процеси и ценности, наред със законовата закрила върху културното наследство.

¹² International Committee for Documentation and Conservation of Buildings, Sites and Neighbourhoods of the Modern Movement /DOCOMOMO International/. Web. 19.11.2024. <https://docomomo.com/sort-publications/>.

Библиография:

Cornish, W. (2004). *Intellectual property: omnipresent, distracting, irrelevant?.* Oxford University Press.

Dietz, A. (1994). T The Artist's Right of Integrity Under Copyright Law: A Comparative Approach – *International Review Of Industrial Property*, (25)2, 177–194.

Hilty, R.M., (2003). Copyright in a digital dilemma – *Max Planck Research, Science Magazine of the Max Planck Society* 3.

Horkheimer, M and T. W. Adorno (2002). *Dialectic of Enlightenment.* Stanford University Press.

Thorsby, D. (2003b). *Economics and culture.* Cambridge: Cambridge University Press.

Thorsby, D. (2003a). *Cultural capital.* Cornwall.

Winnick (1992). Copyright Protection for Architecture After the Architectural Works Copyright Protection Act of 1990, *Duke Law Journal*, 41, 1598-1651. Available at: <https://scholarship.law.duke.edu/dlj/vol41/iss6/8>

Димитров, Л. (2003). 70 години от Атинската харта – *Арх-Арт*, 1. [Dimitrov, L. 2003. 70 godini ot Atinskata harta – *Arh-Art*, 1].

Каменова, Ц. (2006). *Международно и национално авторско право.* София: БАН [Kamenova, Ts. 2006. *Mezhdunarodno i natsionalno avtorsko pravo.* Sofia: BAN].

Стоилова, Л. (2007). Малко история за комплекс "България", представена през погледа на един изследовател на модерната архитектура. – *София за нас* [Stoilova, L. 2007. *Malko istoria za kompleks "Balgariya", predstavena prez pogleda na edin izsledovatel na modernata arhitektura.*–*Sofia za nas*]. Web. 19.11.2024. https://sofiazanas.blogspot.com/2007/11/blog-post_4102.htm.